

KEES JAN DELLEBEKE

NIET ALLES BLIJFT GEHEIM

Memoires van een spion

Boom – Amsterdam

Inhoud

Voorwoord – Beatrice de Graaf 9

Inleiding 13

1 Jeugdland 17

Laat rijp, laat rot 17 – Zomers in Zeeland 21 – Militaire
dienstplicht 24

2 Flarden van geheimen 27

Mijn beginjaren 27 – P 609 29 – De archieven 32 – Niets
is vanzelfsprekend 38 – Een collega als echtgenote 41
MLPN 44 – BVD-basiscursus 46

3 Afdeling Molukkers 1976-1981 49

Een bewerker bij de BVD 49 – Contacten met Molukse en
andere bronnen 56 – De Indonesische Bakin 59 – Bronnen,
berichten, geruchten en hogerhand 65 – Vier ministers 68

4 Treinkaping De Punt en gijzelingsacties Bovensmilde 71

Twee zwendelaars 71 – Wel of toch geen Vietnam? 74
Analyse 76 – Cursus voor onderhandelaars bij gijze-
lingen 81 – Treinkaping door Al Saiqa voorkomen 83

5 Achter het IJzeren Gordijn 89

Polen en Cuba, een nieuwe uitdaging 89 – Cuba 90
Polen december 1981 93 – Poolse ambassade, consulaat en
handelsmissie 95 – Badmuts 100 – Amerikanen vallen door
de mand 103

6 Operationele zaken 109

Oefening: terreuraanslag bij Shell Pernis 109 – Herinneringen van Max 112 – Het BVD-pand geobserveerd 117
Spionage en Nederlanders in het buitenland 119
Handboek Defector 122

7 Bijzondere inlichtingenmiddelen 125

Microfoons 125 – Operatie Kaketoe 127 – Vakantie huisjes 129 – Chinezen 131 – Codeklerken op zolder 132
De Koude Oorlog begint op te warmen 134 – Soep voor Solidarność 136 – Tsjechoslowaakse inlichtingendienst en de zaak-Van Haarlem 138

8 De revoluties van 1988 141

Een wankelende wereld en een dobberende BVD 141 – Zonde van het werk 143 – Team Adriaan 147 – De blauwe brief van A. 150

9 Project Hermandad 153

Politie en BVD trekken samen op 153 – Frans is dood 154
Hoofd BVD Nico Buis 156 – Communicatie over veilige systemen 160 – Erik Akerboom projectmanager Hermandad 168

10 Nieuwe directie Inlichtingen Buitenland 171

Het einde van de IDB 171 – M16 rekruteert 'spionnen' in Nederland 174 – Wet open overheid 178 – Nederland is geen land van spionnen 182

11 Naar het buitenland 185

Fantasië 185 – De opbouw van een legende 191
Reisvoorbereiding 195 – Operatienamen 197

12 Bronnen in Fantasië 199

Reisbureaumedewerkers 199 – Rens, Debby, Anton en Poetin 202 – Nou, als dit de AIVD in het buitenland is? 207 – Operatie Climax 211

13 Education permanente 215

Spoedcursussen coverbouw 215 – Korpschef Gerard Bouman wordt H.BVD 219 – Quodlibet 221

14 Op naar Amfrezië 229

Ander team, andere wereld 229 – Een dubbelleven is een druk leven 232 – Overstap naar OIM 238 – ‘Geheime’ reizen onder eigen naam? 239 – Een Arabische heer met een glas rode wijn en een knipoog 242 – Dank voor alles 243

15 Naspel 247

Alice in Wonderland 247 – In de publiciteit 249
De Tweede Kamer bemoeit zich ermee 256

Nawoord 261

Dagdromen 266

Dankwoord 269

Noten 271

Afkortingen 281

Diensthooften bij de BVD en AIVD (1973-2012) 287

Voorwoord

Hoe volg je onopvallend een vermeende extremist op een parkeerplaats? Je loopt erop af, vraagt of-ie je hondje heeft gezien en neemt hem mee om het beestje zogenaamd te zoeken. Hoe houd je de boel in de gaten wanneer je target in een drukke winkelstraat zijn contact ontmoet? Door er met je gezin heen en weer te wandelen. Kees Jan Dellebeke neemt ons in *Niet alles blijft geheim*, zijn ‘memoires van een spion’, mee langs absurde, groteske, saaie, maar soms ook hele onverwachte en spannende momenten uit zijn lange carrière als BVD-medewerker. Jarenlang, van 1973 tot 2012, werkte hij bij de dienst als deskofficer en daarna als undercovermedewerker in het buitenland. Onder andere onder leiding van Frits Hoekstra, die in 2004 als eerste BVD’er in Nederland met zijn boek *In dienst van de BVD* uit de schaduw van het spionnenwerk trad. Je zou kunnen zeggen dat Dellebeke met zijn boek een vervolg heeft geschreven. Hoekstra begon in 1971 als jonge analist in het pand aan de Kennedylaan in Den Haag, waar de binnenlandse veiligheidsdienst toen nog was gevestigd. De vijf jaar jongere Dellebeke begon twee jaar later, in 1973. Hoekstra probeert met name de geschiedenis van de BVD-operaties feitelijk en chronologisch weer te geven, Dellebeke laat juist meer de alledaagse achterkant van het leven als spion zien. Wat gebeurt er als je verliefd wordt? Hoe houd je de sfeer er in de bubbel van het BVD-kantoor een beetje in – en wat gebeurt er als je te ver gaat en een te satirisch stukje in de clubkrant publiceert over de directeur (leest u zelf maar). En hoe zet je een spontane terrorisme-oefening op touw met alleen wat schoensmeer, een handige collega (Paul Abels) en een klein autootje?

Het genre van spionagememoires is in de Angelsaksische wereld altijd al bekend en geliefd geweest. Van hoog tot laag,

van inlichtingenbazen en -bazinnen tot runners en recruiters, al een eeuw lang rollen er in de vs en het vk met de regelmaat van de klok memoires van de band. Het hoofd van MI6, Stella Rimington, is zelfs een eigen *faction crime*-lijn begonnen, met spannende thrillers waarin ze haar ervaringen heeft verwerkt, als een soort vrouwelijke John le Carré (maar dan light). In Nederland is dit genre nooit echt van de grond gekomen. *Een spoor van vernieuwing* (2020), de memoires van Arthur Docters van Leeuwen, toch een roemrucht BVD-hoofd in een woelige periode, bevat over deze schimmenwereld weinig opmerkelijks. Hoekstra werd door de AIVD op de huid gezeten, omdat men vond dat hij te veel aan de grote klok had gehangen. Paul Abels hield het bij (zeer nuttig) historisch-wetenschappelijk werk en een studie van de diensthooften (*Spionkoppen*, 2020). Dellebekes memoires zijn dus een zeer welkome aanvulling op de magere autobiografische productie van Nederlandse spionnenauteurs.

Niet alles blijft geheim is niet per se een pikant boek: het is geen afrekening met de dienst an sich en al evenmin een agenten-thriller (Nederlandse agenten hebben geen *license to kill* en deskofficers beleven ook niet echt wilde avonturen). Maar de inkijkjes in het alledaagse agentenleven zijn zeer fascinerend. Als onderzoeker op dit gebied werd ik bovendien enthousiast van de extra dimensie die Dellebeke toevoegt aan de geschiedenis van de Molukse acties en de Nederlandse terrorismebestrijding. Ik wist wel (zie mijn *Theater van de angst* (2010)) dat de BVD bij de treinkapingen van 1975 en 1977 en de arrestatie van de vier Syrische Al Saiqa-terroristen was betrokken. Maar Dellebeke laat zien dat er nog een extra laag was: de beruchte kapitein Raymond Westerling had de Molukse leiders opgelicht en hun voorgespiegeld dat als ze een actie zouden plegen, Moskou, Hanoi of Peking de kapers wel zouden opvangen. Die Vietnam-dimensie was als gerucht wel bekend (het briefje waaraan Dellebeke refereert was ik zelf ook al eens tegengekomen), maar dat het idiote idee en de hoop van de kapers op een vlucht naar Vietnam hen door Westerling was ingefluisterd – dat was zo nog niet zo expliciet geopenbaard als Dellebeke het hier doet.

Historisch waardevol aan *Niet alles blijft geheim* is ook dat Kees Jan Dellebeke zelf onderdeel is van de lange geschiedenis van de BVD/AIVD: hij was een kind van de jaren zestig, recalcitrant, creatief. Daarvoor was dus wel degelijk ruimte bij de dienst. Ook kijkt hij met veel empathie en begrip naar de geschiedenis van de Molukkers en is hij erg sceptisch over het tolereren door de Nederlandse autoriteiten van de inmenging van de Indonesische diensten in de Molukse gemeenschap. Opvallend is dat Dellebeke uitsluitend over vrouwen schrijft als *love interest*. In het pantheon van de medewerkers (en onderzoekers en sparring-partners) dat hij beschrijft, spelen ze geen enkele rol, wat toch niet helemaal strookt met de historische feiten. Ook hij was en is een kind van zijn tijd, wat zijn tijdsbeeld des te authentieker en fascinerender maakt.

Wat Dellebekes memoires naar het einde toe wel spannend maakt, is niet de dreiging van Russische of Chinese of terroristische subjecten, maar de omgang van zijn dienstleiding met kritiek in de eigen gelederen. In *Halve lucht* (2011) vertelde Heleen de Waal al hoe ze door haar eigen werkgever, de AIVD, werd verdacht van contacten met journalisten en het lekken van staatsgeheimen, en zonder pardon werd opgepakt en opgesloten. Dellebekes grappige anekdotes over satirische stukjes die niet goed vielen, krijgen een grimmiger bijmaak naar het einde toe, waar blijkt dat de AIVD de worsteling met de toegenomen media-aandacht voor zijn werk vertaalt in steeds meer controle op en reputatiemanagement van de eigen medewerkers. Na zijn pensionering in 2012 durft Dellebeke zelfs de media te woord te staan en te spreken van een 'angstcultuur' en een uitdijend 'onderling wantrouwen' – wat leidde tot Kamervragen en een oekaze van de AIVD-leiding richting haar medewerkers om alle contacten met Dellebeke te verbreken. Die zit daar niet mee, en trakteert ons nu op deze waardevolle en buitengewoon informatieve memoires.

Beatrice de Graaf

Inleiding

Tachtig jaar geleden, op 29 mei 1945, werd het Bureau Nationale Veiligheid opgericht, met als belangrijkste taak het opsporen van Duitse spionnen in Nederland. Zijn opvolgers, de Centrale Veiligheidsdienst en de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), richtten zich voornamelijk op de bestrijding van het communisme, later op onder meer extremisme en terrorisme. In 2002 kreeg de BVD de 'inlichtingentaak buitenland' erbij en werd de naam veranderd in Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). De helft van die tijd, veertig jaar lang, was ik er ook werkzaam.

Dit boek is geen studie van de AIVD, geen thrillerboek, geen spannend jongensboek, maar een weergave van mijn herinneringen als medewerker van de BVD/AIVD. Vanwege mijn geheimhoudingsplicht kan en mag ik niet alles vertellen, maar de beschreven personages en organisaties hebben echt bestaan of zijn geïnspireerd op bestaande personen en organisaties. Om de identiteit van agenten en informanten te beschermen heb ik schuilnamen verzonnen; bij de AIVD worden die operatienamen genoemd.

De AIVD zegt op zijn website over spionage: 'Spionage is het op heimelijke wijze verzamelen van informatie door andere landen in en over ons land.' Maar andersom geldt dat dan toch ook? Een medewerker van de AIVD noemt zichzelf liever geen spion, maar voert wel geheime werkzaamheden uit, zoals af luisteren, observeren, volgen en hacken. Ook in het buitenland. En dan is zo'n medewerker in de ogen van dat buitenland wel degelijk een spion.

Elk land spioneert. Nederland vormt daarop geen uitzondering. De AIVD spioneert om dreigingen vanuit andere landen op tijd te onderkennen of om activiteiten van buitenlandse

inlichtingendiensten te frustreren. Door mensen en middelen in te zetten probeert de AIVD erachter te komen wat die landen en diensten van plan zijn. De dienst kan daartoe bijvoorbeeld een (cover)bedrijf oprichten om die mensen te helpen bij de te ondernemen acties. Dat kan zowel in Nederland als in het buitenland.

En daar schrijf ik over.

Voordat ik in het buitenland werkzaamheden ging verrichten, had ik vanaf 1973 verschillende functies. Eerst bij de BVD en later bij de AIVD. In de beginperiode vooral vanachter een bureau als 'desk officer'. Het belangrijkste daarbij is het volgen van de actualiteit, maar wel beoordeeld vanuit de geschiedenis. Toen in de jaren zeventig van de vorige eeuw Molukse jongeren onder meer treinkapingen in Nederland uitvoerden, werd ik toegevoegd aan het BVD-team dat de Molukse problematiek bestudeerde. Nadat eind jaren tachtig de Berlijnse Muur was gevallen, solliciteerde ik naar een baan op de afdeling die de politieke ontwikkelingen in het voormalige Oostblok nauwgezet volgde. Vervolgens besteedde ik een paar jaar aandacht aan de oorlog in voormalig Joegoslavië. Pas toen de BVD in 2002 de 'inlichtingentaak buitenland' erbij kreeg en AIVD ging heten, verzette ik opnieuw mijn bakens. Ik werd na enige tijd 'case officer' en ruilde mijn bureauwerk voor een deel in voor, soms gevaarlijke, activiteiten in het buitenland.

Een groot nadeel van dit werk is die altijd aanwezige geheimhouding, het zwijgen of verdraaien van de waarheid naar familie, vrienden, buren en bekenden toe. Sommige familieleden ontdekten pas na de dood van een medewerker waar deze gewerkt had. Het werken bij een geheime dienst kan dus een behoorlijke impact hebben. Soms zoveel dat medewerkers het prettiger vonden om met een collega te trouwen, zodat niet alles geheim hoefde te blijven. Ook ik had dat voordeel.

Daarnaast werden prettige collega's vaak goede kennissen of vrienden. Met hen kon ik praten over wat er goed of fout ging in het werk. Of ik kon in redelijke veiligheid roddelen, klagen, dronken worden, flirten of een wip maken zonder kwalijke consequenties waarover in de 'spionnenliteratuur' zoveel voorbeelden te lezen staan. Dit was een veilige omgeving.

Hierbuiten leefde ik altijd alert. Het went om altijd op je qui-vive te moeten zijn. Het werd mijn tweede schil, soms leek het een schild. Alert, zodra een wildvreemde mij zomaar, zonder aanleiding, aansprak. Ik liep immers – zeker in Den Haag – altijd het risico benaderd te worden door vertegenwoordigers van een ambassade of door journalisten of activisten die mij naar huis waren gevolgd vanaf mijn werk. In restaurants, kroegen en op feestjes en verjaardagen had ik mijn smoesjes klaar. Natuurlijk droeg dit niet bij aan een spontane levenshouding.

Mijn memoires geven een inkijk in het leven van de mens achter de ‘spion’ en lichten een tipje van de sluier op die hangt over onnodige geheimzinnigheid. Bij velen leeft nog het misverstand dat de BVD/AIVD alles zomaar over je kan weten of te weten kan komen. Dat soort misverstanden moet eindelijk maar eens de wereld uit worden geholpen. En hoe dat beter uit te leggen dan aan de hand van mijn werkzaamheden, die soms grappig waren, soms succesvol, soms een fiasco.

Ik hoop dat meer mensen het werk van een geheime dienst beter begrijpen door mijn verhalen. Het zijn mijn verhalen, mijn ervaringen, niet die van anderen.

Tijd voor tipjes van de sluier!